

Kondorosi János:

A 81-es KÖRZET

1. MINTHA SOHSE LETTÜNK VOLNA ISMERETLENEK

Január végi vasárnap reggel indultunk útnak a 81-es körzet felé, Somlyóra, hogy 9 órára odaérjünk a kultúrotthonba. A feleségem és fiam törték a havat — ők gyorsabban haladtak — mert a járt utat a ködben nem találtuk. Pedig van, két-három csapás is van, amelyekben különböző irányból, „rövid úton” megközelíthető a város a telepieknek. Hiszen az ott élő 446 lakos közül talán fele is bejár naponta Salgótarjánba: felsőtagozatos általános iskolások, középiskolások, ipari és kereskedelmi tanulók, a városban dolgozó felnőttek, háziaszonyok különböző vásárlások céljából, hivatalos ügyben beidézettek, vagy éppen lábонjáró betegek az SzTK-ba. Egyetlen öregasszony van, aki a templomba is rendszeresen begyalogol, neki aztán sem hó, sem csikorgó hideg, vagy zuhogó eső nem állhatja útját: lerója nap, mint nap vallásos érzéseinek adóját az Isten tömjén illatú házában. Pedig már lábát is törte egyik hajnali rorátéra sietve a jeges-csúszós úton.

Mi hármak, a szűkebb család, még nem voltunk Somlyón csak az irányt tudtuk amerre menni kell, s így órahosszáig kutyagoltunk a három—négy kilométeres úton, kicsit elkésve érkezünk a reánk váró emberekhez. Jobban mondvá csak engem vártak, aki három nappal előbb egyetlen ottani ismerősömmel, Gregor János telepi népfront titkárral üzentem: szeretnék beszélgetni a 20 év óta volt párttitkárokkal, tömegszervezeti vezetőkkel, a 20 év előtti, az azóta lepergett és most élő történelemről emlékezéseik, tapasztalataik alapján.

Nyolcan-tizen, frissítő fröccs mellett várakoztak, s miután enyéimet barkát szedni tovább indítottam a környező erdők felé, már invitáltak is a melegre fűtött párhelyiségbe, mondásuk szerint leggyakrabban látogatott törzshelyükre.

Jómagam, egy-kettőjük kivételével, nem találkoztam még velük, ők esetleg újságban olvasták a nevemet, nem ismertek, mégis az első félóra elteltével úgy ültünk ott egymás mellett, úgy merültünk a régi idők napokig is felidézhető emlékeibe, mintha sose lettünk volna ismeretlenek. Már eltelt a délelőtt, az apró bányászházakban háromszor is kihűlt a vasárnapi ebéd a velem lévőkre való céltalan várakozás miatt, s a cigarettafüst vastagon telepedett a fejünk fölé, mikor ölnyi barkával visszatért a család, s így kénytelen, kelletlen végetvetettünk a beszélgetésnek.

— Ha megírta, jöjjön el ismét, akkor összehívunk mindenkit, hogy meghallgassák kiegészítésék, nehogy kimaradjon valami, ha már egyszer megértük, rólunk is írnak, velünk is foglalkoznak — mondották búcsúzóul Lengyel József, Kozmács Ferenc, Kosár József, Barják János, Dorozsi Róbert, Csammer Emil, Csirke Lajosné, Fajd József és Gregor János, az alábbi visszaemlékezések elmondói.

2. JÓILLATÚ KARÁCSONYI KALÁCS

Ötven-ötvenöt éve áll a telep. A bányatulajdonos polyákokat, gránereket hozott ide, akik közé idővel a környékbeli falvakból is sokan vegyültek, lényegében ezek utódjaiból tevődik össze ma a lakosság. Számottevő elköltözés, vagy betelepülés az utóbbi 35-40 esztendőben nem történt. A 120 kereső dolgozó 98 százaléka ma is bányász, túlnyomó részük a Somlyó-Forgács-lejtősaknában dolgozik, amit már, még a szocialista közös tulajdonhoz való ragaszkodásnál is jobban a sajátjuknak tartanak a somlyóiak.

... A negyvenes évek elején, amikor a háborús frontokon második döntő szakaszába fordult a hadi helyzet, s egyre bizonyosabb lett a fasiszták veresége, Somlyón az összefogás viszonylag szabad formája, a szakszervezet vonzotta leginkább az embereket. A szakszervezetben néhány céltudatos kommunista és nagyszámú, csupán ösztönösen az ésszerűbb irányzathoz csatlakozó dolgozó tevékenykedett. Csammer Istvánnál gyakran hallgatták a moszkvai és az angol rádió magyarnyelvű adásait, és a hírek hallatán türelemre, nyugalomra intették a telepieket. A vereséget vereségre szenvedő fasiszták győzelemről fecsegő propagandája itt már nem talált talajra, s csupán az okozott izgalmat, hogy az általános bevonulási parancs elől bujkálók meddig bírják ki a hegyen ásott bunkerekben, meg az, hogy miként tudnak minél több bányafelszerelést megmenteni a menekülő rablóktól. A bányákban alábbhagyott a munka, helyette a hírek alapján számolható lehetőségek megtárgyalásával töltötték el a műszak nagyobb részét. Közben motorokat, szíjakat, vitlákat szereltek le és dugtak el a jobb idők biztos reményében.

Negyvennégy utolsó hónapjaiban már minden épkézláb emberre szükségük volt a fasisztáknak, Somlyóról is összeszedték a leveinte-korúakat, munkaszolgálatra hívták az idősebbeket és a katonai szolgálatra megbízhatatlannak tartott közép-korú bányászokat. Kozmács Ferenc hatodmagával kilenc napig volt megbújva a bánya egyik zugában, ahonnan csak december 24-én jöttek elő. Mások is voltak a telepen kívüli részeken kisebb csoportokban, saját maguk készítette bunkerekben. Gyerekek, asszonyok jártak ki hozzájuk élelemmel, hírekkel. A merészebbek éjszákanként belopakodtak a családhoz, de ez az utolsó időben már teljesen lehetetlen volt, hiszen a csendőrök még a szenesládákat is megkutatták az emberek után.

Lengyel Józsefnek nem sikerült kivonnia magát a bevonulás alól. Salgótarjánból Szécsénybe vitték, ott találkozott leveinte fiával, de csak rövid ideig lehettek együtt, mert Losoncapátfalvára irányították a századát azzal az ígérettel, hogy Losoncon majd felszerelik őket. Erre azonban nem került sor, mert egy légitámadás alatt harmadmagával megszökött a vagonból és hosszú bolyongás után Salgótarjánba érkezett. A Forgács utca tele volt németekkel, s Lengyel József arra gondolt, csak hazalátogat a családjához, azután visszaindul, hogy megkeresse századát. Hajnali öt órakor kopogott be otthon. fia fogadta:

— Én is a napokban érkeztem. Sehova nem mégy, jössz velünk bújni, ezt a pár napot majd kibírjuk valahogy. — A Somlyó-hegy alatt ezekben a napokban már egyre több városi és kazári férfi, főleg fiatal talált menedéket.

1944. december 24-én éjjel szünet nélkül kattogott a gépfegyver, robbantak a gránátok, s 25-én kora reggel a telepen is megjelent az első szovjet katona. A hosszú ideje bujkáló férflak előjöttek, az asszonyok vidám kedvvel fogtak a karácsonyi kalács sütéséhez: egy nyomasztó, idegesítő várakozás, egy roppant hosszú ideig tartó feszült félelem utáni valóságos felszabadulás adott kedvet az ünnephez és erőt a soronkövetkező nagy munkákhoz.

3. „HÁZRÓL — HÁZRA JÁRTUNK . . .”

. . . — Volt itt egy tanító — említi Lengyel József — még 32-ben került hozzánk, Inászóról, a másik bányatelepről, Pálfi Károlynak hívták. A tanító olyan volt közöttünk, mint nagy családban az apa, pedig nem igen volt idősebb nálunk. Már a karácsonyi ünnepek alatt szóba hozta, hogy alakítsuk meg a pártot.

Kozmács Ferenc szól közbe:

— Karácsony és újév között a forgácsiakból, akikkel együtt dolgoztunk, Hermann Ferenc, Verbóczki József és Erdősi János itt jártak Somlyón, ugyancsak pártszervezési ügyben. Ezzel egyidőben Fajd Józsefet Tarjánban igazították el, hogy alakítsunk pártszervezetet. HáZRól-házra jártunk és összeírtuk azokat, akik jelentkeztek. Sokan a lakásunkon kerestek fel, hogy írjuk be őket. Január elsejére ez a munka befejeződött, működött a pártszervezet, a kommunista pártszervezet. Ekkor még közösen volt Forgáccsal, sőt az üzemi bizottsággal is. Mindössze nyolcan voltak szocdemek, de azoknak nem volt pártszervezetük.

Lengyel József folytatja:

— A valóságos munka azzal kezdődött, hogy a városba jártunk dolgozni, ahogy a szovjet parancsnokság kívánta: általános eltakarítás, favágás, a katonai konyha kiszolgálása volt a dolgunk. De már az első napokban arról beszéltünk, hogyan hozhatnánk rendbe az üzemet. Előszedték az eldugott felszereléseket, az üvegyárból kölcsönkaptunk ugyancsak eldugott motorokból néhányat és január 17-én, kezdetlegesen, de megindítottuk a termelést.

Kozmács Ferenc másra is emlékezik:

— Közvetlen a fronthelyzet megváltozása után sokakat a kényszerűség vitt a faluzásra. Nem volt élelem, hiszen a havi bérből élő bányászcsaládok nem tudtak tartalekolni. Sokan lejártak az alföldi falvakba és pénzért, csereholméért hozták az élelmet. Hamarosan üzletszerűvé fajult ez a gyakorlat és a pártszervezet első komolyabb közbelépése az volt, amikor a termelőmunka megkezdése érdekében a faluzás elburjánzása ellen indítottunk agitációt. Ebben nagy szerepe volt a februárban önállósult héttagú üzemi bizottságnak, amely rendszeres heti gyűléseket tartott és a gyűléseken beszámolt mindenről, meghatározta a következő tennivalókat.

4. ÖTVEN HOLD FÖLDET FELÁSTAK

A koratavas első nagyszabású kommunista akciója 1945-ben Somlyón is a földosztás volt. A Szilárdi birtokkal körülvett telep lakói között Kozmács Ferenc osztotta ki a sajátságos „jussot”: kimondottan ipari munkásokról lévén szó, nem tulajdonjogilag, csupán használatra osztották fel a földeket. Kijelölték a parcellákat, sorszámozták és a számokat egy kalapból kellett kihúzni.

— Soha nem felejttem el — mondja Kozmács Ferenc — már a végefelé tartottunk a húzásnak, amikor az egyik embernek nem tetszett, amit húzott. Földhöz vágtam a kalapot, a cédulák szanaszét röpültek, de a „várományosok” azért meggyeztek valahogy.

— Azt látta volna valaki, amikor ez a nép birtokba vette a földet! Több, mint ötven katasztrális hold lett szétosztva, de egyetlen eke, egyetlen igavonó állat nem volt a telepen. Ásóval, kapával műveltük a földet. Ásóval, ilyen óriási területet! A hároméves gyerek, s a hetven éves nyugdíjas, mind a határban volt az egész nyáron: a miénket, a magunkét dolgoztuk, még ha embertelen módszerekkel is. És ősszel folyt a versengés: „nekem harminc zsák krumplim lett, nekem harmincegy.”

Megint Lengyel József veszi át a szót:

— Igen, ez az év, a 45-ös roppant érdekes volt, teli bőséges eseményekkel. Azt hiszem, olyan nem is lehet többé, hiszen az embereknek legalább egy esztendő kellett, hogy rá is jöjjenek, mi a szabadság, hogy a felszabadult lelkük is kitérülhasson. A nyár folyamán kétfelé vált a pártszervezet, a forgácsira, és a somlyóira.

Ekkor lett Lengyel József az első megválasztott somlyói párttitkár. 173 párttag volt az alapszervezetben és így nem is csoda, hogy az őszi, első, szabad országgyűlési választáson a somlyóiak 98,5 százaléka a Magyar Kommunista Pártra adta szavazatát. Ekkorra a bánya termelése is elérte már a háború előtti színvonalat.

5. EGY LYUKAS FAZÉK, EGY HETES SZAKÁLL . . .

. . . De a pártharcok élesedésével egyre nagyobb méretekben folyt a párt-agitáció. Még mindig volt a telepiek között, akit be kellett szervezni s 1946-ban, amikor Kozmács Ferenc lett a párttitkár, megindult a „toborzás”. Tizenhét évestől a felnőttkor végső határáig mindenki kellett a pártban. Volt olyan család, amelyikben hatan voltak párttagok. S így 1947-re háromszázon felülre emelkedett a kommunista tagok száma a kis Somlyón. a város 81-es körzetében, s a második országgyűlési választáson az országban elsőként 100 százalékos arányban adták szavazatukat a pártra. A megyei Munkásmozgalmi Múzeum ma is őrzi azt a zászlót, amit e kimagasló eredményért a somlyóiak kaptak.

Hírüket, elszánt harcos hírüket megyszerte emlegették. Abban az időben, a falu-agitáció korszakában a legnehezebb helyeken, a legnagyobb pártfeladatok elvégzésére a somlyói kommunista bányászok kaptak megbízást. A városi pártbizottság minden vasárnap teherautót adott a somlyói bányászoknak, s ők mentek, járták a környékbeli, sőt a távolabbi községeket is korahajnalról, késő estig, több mint két éven át minden vasárnap. Mátraszele, Homokterenye, Endrefalva, Piliny, Ludányhalászi, Pöstyénpuszta, Mátraverebély, Szécsény, Balassagyarmat lakossága jól megismerte a kis bányatelep dolgozóit.

Kozmács Ferenc mondja:

— Jó, volt egy teherautónk, de hiszen háromszor, négyszer annyian mentünk egyszer-egyszer mint ahányan az autóra fértek. Az autóra az „iparosokat” raktuk. Mert talán ma furcsa, de mindig vittünk magunkkal szabót, kovácsot, borbélyt, cipészt, bádogost, zenészt, kultúrgárdistákat. Ha volt orvosunk, azt is. Ezek szét széledtek a faluban, s ki-ki a maga mestersége szerint megkezdte a munkáját, miközben egy lyukas fazék, vagy hetes szakáll megreperálása, esetleg tagot, vagy szimpatizánst szerzett a pártnak.

Sokan voltak, akik az éjszakai műszakból nem haza, hanem a hegyen át az előre kijelölt faluba gyalogoltak, egész nap agitáltak és csak későn este tértek haza a családhoz.

— Mátraverebélyen történt egyik falujárásunk alkalmával. Beszélték, hogy amelyik utcában a plébános lakik, ott vannak a legnehezebb emberek, akik szóba sem állnak az agitátorokkal. Elindultunk páran, s látjuk, az egyik udvarban nagyobb csoport ember társalog. Közéjük állva megtudtuk, hogy a kisgazdapárthoz tartozó módosabb gazdák tárgyalják a mi agitációinkat éppen. „Taktika ez az egész” mondta az egyik. „Most megszedítik a hiszékenyeket, közben azt is elveszik tőlük, amilyük van. Ni csak, amott a példa” s az útra mutatott, ahol három teherautó haladt éppen, megrakva rossz asztalokkal, székekkel, egyéb bútorokkal, amit valamelyik kastélyból szedhettek össze. „Hát ezek a kommunisták!” és már kihívóan közeledtek

felénk, mikor én megállítottam az autókat. Persze, nem ismertem a rajtalevőket, nem hozzánk tartoztak, gondoltam, ott a gazdák előtt szidom le őket, ha tényleg zabralók. „Hova viszik ezt a holmit és mi célból?” kérdeztem. A sofőr meg a csoportra tekintve, minket is a gazdák közé valónak vélt és hetykén feelve indulni akart tovább. „De a szentségít, mi a városi pártbizottság küldöttel vagyunk, s a tudunk nélkül itt nem történhet semmi” álltam elébe. „Hát mit gondol az elvtárs, bennünket talán Truman küldött? A gyárba hurcoljuk ezt a lomot, hogy a jövő vasárnapig megjavítsuk, amit lehet, s azután iskolákba, községi irodákba visszahordjuk. Na, érti-e már?” Tovább mentek s mi fellélegeztünk, majd késő délutánig beszélgettünk a most már jobb belátásra jutott emberekkel . . . Ilyen is volt.

6. NEHÉZ MEGPRÓBÁLTATÁSOK KÖZBEN

Kosár József asztalos 1947. augusztus 27-én jött haza huszonötöd magával szovjet hadifogságból, a Sztalinó melletti bányákból. Cseh anyanyelve révén tolmács volt a lágerben, ahol német hadifoglyokkal és kitelepítettekkel voltak együtt.

— Negyvenhét derekán volt róla szó, hogy a magyarok rövidesen hazamennek. Sem a németek, sem az oroszok, akikkel együtt dolgoztunk nem bánták ezt, mert amúgy is mindig azon volt a veszekedés, mi miért dolgozunk annyira, miért hajtjuk túl a normát.

— Egyszer aztán összehívták a magyarokat és azt mondták, „a ti országotokat összetörte és kirabolta a fasizmus, ti most hazamentek, hogy felépítsétek.” Így kerültünk haza. Persze volt néhány meglepetésben részünk. Debrecenben kizavartak a civilek a személyvonatból, azt mondták nekünk a marhavagon való. Itthon némelyiket nem várta meg az asszony, máshoz szegődött. Én is így jártam. Nem volt ez könnyű.

— A pártszervezetben találtam igazi otthonra, és abban a nehéz helyzetben nyakig merültem a pártmunkába.

Valóban, Kosár József „nyakig merült” a pártmunkába, 1948. január 1-től ő lett a telepi párttitkár, s párttitkársága alatt legális munkásmozgalmunk egyik legnehezebb megpróbáltatása zajlott. A mesterségesen felduzzasztott párt mindenféle oda nem való elemnek is menedékhelye lett és mind szembetűnőbben vesztett politikai súlyából. Rájöttek erre az akkori vezetők is és párthatározattal rendelték el a „tagsűrést”. Még az arányszámot is előre megszabták, a meglévőből mennyi párttag maradhat. Kosár Józsefék sorra vettek mindenkit és bármennyire tömegpártszervezet volt is a somlyói, a megadott sémák szerint itt sem osztályellenséget, sem karrieristát, sem kispolgárt nem találtak a telepi bányászok és hozzátartozóik között. A vegzaturáért az emberekkel, a „liberális módszerek” miatt pedig a felettes szervekkel gyűlt meg a baja a pártvezetőségnek. Végül is egy-két túl öreg és túl fiatal párttagtól bevonták az igazolványt és ezzel lezártak egy fájdalmas, kínos korszakot történetünkben.

Az ugyancsak kampánynak szervezett klerikalizmus elleni harc már — éppen az adottságok miatt — sokkal kevesebb kellemetlenséget okozott, bár ebben is „lemaradtak” az előírt kvóta teljesítésében.

Mindez egészenlegileg, idegileg is megviselte Kosár Józsefet és egyévi funkcionális után átadta a párttitkárságot Barják Jánosnak, aki fiatal, 25 éves bányász volt és nagy lelkesedéssel irányította a mozgalmat, elsősorban a mind szélesebb területekre terjedő munkaverseny irányában.

7. EL NEM FELEJTHETŐ HETVENKÉT ÓRA

Itt, Somlyón már 1948 augusztusában volt élmunkás bányászcsapat. Balla József csapata, amelynek tagjai Balga Károly, Párosi István, Rácz Pál idősb. voltak élmunkásjelvényt, 1000 — 1000 forintot és különböző háztartási tárgyakat is kaptak. S a kis telep a munkaverseny e kezdeti, valójában hősi szakaszában már a megye első Kossuth-díjasával is dicsekedhetett, Kovács László vájárt ezidőtájt a legmagasabb elismeréssel tüntették ki.

Barják János mondja:

— Negyvenkilenc nyarán a felsőalagút, amelyen a zagyvai rakodóra folyt a szállítás, süllyedni kezdett. Öreg volt már és nagyon elhasznált, hiába jártak gyakrabban a biztosítók, az alagút minden huszonnégy órában egy métert ment össze. Rá kellett jönnünk, hogy ez így tovább nem használható a bármikor bekövetkező tragédia veszélye nélkül. A pártbizottságnak két óránként adtuk a jelentést az alagút állapotáról. A bánya vezetősége pedig elrendelte az alagút lezárását, ami az akkori beszüntetését és az itteni bányászok távolabbi területre történő átcsoportosítását is jelentette.

— Nem akartunk belenyugodni. A pártszervezet vezetősége összeült, meghívtuk az idősebb, nyugdíjas vájárokat is, hogy ők mit tanácsolnak. Elhatároztuk, hogy az összes itt dolgozó bányászok mozgósításával megpróbáljuk a lehetetlent: új szállítópályát építünk, még mielőtt bezárnák a bányát. A pártvezetőségi ülést követően röpgyűlést tartottunk az üzemben, feltártuk a dolgozók előtt a lehetőségeket. Százkilencven ember mondta ki egyakarátulag, hogy megmentjük a bányát, megépítjük az ideiglenes külszíni pályát, azután pedig rendbehozzuk az alagutat. Fényes Gyula a bányamérnökünk, a Balatonon nyaralt, a röpgyűlés után táviratilag rendeltük haza és azután hozzáfogtunk a munkához.

A munka eposzát kellene megírni a somlyói bányászokról. Az azóta megkopott, megkoptatott öntudat dicsőséges megnyilvánulása volt az a megszakítás nélküli három nap és három teljes éjszaka, mialatt kétszáz valahány ember(mert nem dolgozó hozzátartozók is segítettek) — vájár, mester, mérnök, tisztviselő és segédmunkás, azért, hogy a bánya: munkafrontjuk megmaradjon, egy teljesen új, üzembiztos és üzembiztos szállítójáratot épített és így zavartalanul folytatható tovább a termelés. Azután néhány hónap alatt teljesen átblokkolták az alagutat, amely ma is üzemben van. De ezt a 72 órát soha nem felejtik el a somlyóiak, s bizony — kik hús, huszonöt vagy akár százesztendő évfordulók alkalmából történelmet írnak azoknak — nekünk sem szabad feledni ez egyáltalán nem hétköznapi tetteket s egyáltalán nem egyszerű embereket, a tettek végrehajtóit.

En úgy látom, e párszáz lélekszámú bányásztelep története, a somlyóiak lelkesedése, optimista alkotókészsége, amely mai kérgesedett gondolkodásúak szemében oly gyakran megmosolyogni való naivítás — tükre az egész bányászság, s talán az egész magyar munkásosztály fejlődésének, formálódásának, magyarázata éppen az akkori, iránytűt veszített politikai vezetés ellenére is, a józan előrelátásnak, a realitások talaján való biztos megállásnak.

Mert hiszen a koholt politikai perek, az erőszakolt békekölcsonjegyzések, az osztályellenségnek minden létező és nemlétező helyen történő keresése, az egymás iránti bizalmatlanság mesterséges felszítása, s mindaz ami ezekkel járt — sem tudta a somlyóiakat kizökkenteni természetes, józan gondolkodásukból, nem zavarta meg egyenesen felfelé ívelő termelő munkájukat. Mindez nem zavarta meg lényegesen, alapvetően a közösségi érzés, az egymáshoz tartozás mind inkább izmosodó,

hódító és biztonságot termő eszméjét. Voltak itt is megütközést és ellenérzést kiváltó intézkedések, volt egy-két olyan párttitkár is közben, akit a lakosság nem szívelte, mert a nyakába tették és tehetség híján túlkapaszkodással próbált fundamentumot teremteni, — de ezek az adminisztratív próbálkozások és botcsinálta „politikuskok” máról holnapra elmosódtak, letűntek a süllyesztőben. Az emberek kollektívája pedig újabbnál újabb hőstettekre lett érett.

Mint 1953-ban is.

8. A „PARTIZÁN-BRIGÁD” LISZTESEN

Lengyel József mondja, aki 1945 óta több ízben volt párttitkár Somlyón.

— Azt mondták akkor a tröszt-i szakértők, hogy Forgács-lejtőt be kell zárni elfogyott a szén, a további termelés csak ráfizetéssel jár. A somlyói bányászokat Király-táróra, meg Mizserfára akarták áthelyezni, a gépek elszállítását pedig megkezdték.

— Megint azt tettük, mint 1949-ben: pártvezetőségi ülést hívtunk össze, megkérdeztük a nyugdíjas bányászokat, ők mit mondanak. Azt mondták, mélyebb szinten bőséges szénrétegnek kell lenni, vétek lenne bezárni a bányát. Balga József küldöttséget vezetett a trösztbe, majd levelet írtunk a pártközpontba, hogy hagyjanak itt tovább termelni bennünket. Lejöttek, vizsgálatot tartottak, de láttuk, hogy bizonytalanok.

Barják János veszi át a szót:

— Ekkor jött létre a „partizán brigád”. Igen, szabálytalan volt, amit csináltunk, mert rajtunk kívül senki nem tudta, de mi biztosak voltunk a dolgunkban. Elkezdtük az új, a mélyebb vágat kialakítását. A Kossuth-díjas Kovács László, Kovács József, Kovács Ferenc, Fajd István, Fajd Imre, Berzák József, Takács József és én voltunk a „partizánok”. Fél hónapig szeneltünk, fél hónapig meddőztünk. Akkor mondták rám egyszer, hogy molnárlegény vagyok, mert a meddőportól olyanok voltunk, amikor feljöttünk, mint a lisztesmolnár.

Negyven méter mélyen voltak már, amikor a rendészet „elkapta őket”. De nem törődtek a fenyegetéssel, felelősségrevonással, mert már megbizonyosodtak, hogy jól haladnak. Mikor rátaláltak a szénre, beidéztek őket a bányatröszthöz.

Ismét Barják János emlékezik:

— Nyilatkozatot tettek elénk, hogy írjuk alá: csak abban az esetben nyithatjuk meg az új vágatot, ha 1955-re biztosítjuk onnan a napi 60-70 mázsás fejtelési mértéket. Mi azt kértük, hogy tegyék bele a nyilatkozatba, hogy a kívánt teljesítményre garantálják a napi 150 forintos keresetet. Ebbe nem mentek bele. Akkor azt mondtuk, szén van, termelni fogunk. Ekkor már a szakvélemények presztízisét védtek és nem adtak beruházást. Végeredmény: 1954-ben az új vágat üzemképes volt s ellenkezők és bizakodók együtt banketteztünk ezen az ünnepen.

Mai jelzővel ezek a somlyóiak is meglehetősen „nehéz emberek” voltak akkor. A maguk feltárta bányából 3.200 kalóriás szenet bányásznak, naponta 30-32 vagonnyit és a valamikor írásban kért 60-70 mázsa helyett 100-110 mázsa a fejtelési mértéket. Igaz, hogy a kereset 80-90 forint. Még 15 évre való szénvagyonról számítanak a „partizánok” bányájából.

9. HETVEN—NYOLCVAN BÁNYÁSZ ÁLLT ŐRSÉGET

Kicsi ez a telep, nagyszívű emberek a lakói. Vigyáznak a rendre, vigyáznak egymásra is. Itt nem sallangosak, nem üresen csengőek a jelszavak: értelem, megfontolás van bennük. Maukéi a jelszavak. Például az, hogy a bánya, az üzem dolgozóké. Hát 1944-ben nem hagyták elhurcolni a gépeket, 1949-ben nem hagyták megakadni a termelést az alagút miatt, 1953-ban nem hagyták bezárni a bányát, eltemetni a föld méhének oly drága, oly sok verítékkal naprahozható kincseit és 1956-ban, amikor megbolydult a világ ebben az országban, amikor megjelent a régi báró-kisértet árnya, a somlyóiak nem hagyták megközelíteni senki ártónak az ő bányájukat.

Kozmács Ferenc mondja:

— Volt néhány hőzöngő, aki azt sem tudta, mit akar. Ezek nem számítottak. Hetven-nyolcvan bányász állt őrséget éjjel-nappal és mindössze egy napig nem volt termelés. A városi intézmények, a kórházak somlyói szénrel tüzeltek. Igaz, az ellenforradalom után egy ideig szégyenünként emlegették a somlyói küldöttséget. Mert volt, küldöttségünk, amelynek egyetlen kívánsága az volt, hogy lássák el itallal megfelelően a kocsmát, mi dolgozunk és hozzászoktunk, hogy iszunk is. Erről akkor a városban meglepedeztek, s mondom bűnünkül rótták fel aztán, hogy ilyen „feltételt” szabtunk. Pedig feltételről szó sem volt, a kérést jogosnak tartottuk.

1956 november végén megkezdték az MSZMP szervezését Somlyón a legrégebbi titkár, Lengyel József vezetésével. Először Pásztor László iett a párttitkár, majd megint Lengyel József. Őt szanatóriumba kerülése után egy darabig Barják János helyettesítette. Míg 1959-ben meg nem választották a katonaságtól akkortájt leszerelt Csammer Emil. Azóta háromszori választás után mostanáig is az üzem alapszervezet titkára. Közben területi pártszervezet is alakult, ennek vezetője Dorozsi Róbert.

10. HÉTEZERHATSZÁZ TONNA LEMARADÁST PÓTOLTAK

Csammer Emil ma 35 éves. annak a Csammer Istvánnak a fia, akinél 1944-ben a moszkvai és londoni rádiót hallgatták a somlyói munkások. Tizennégy éves volt akkor Csammer Emil, s ő volt az összekötő a telepen maradtak és az erdőben, bányában bujkálók között. Ha este kísértelt az erdőszélére és elkiáltotta a saját nevét: „Emil, Emil,” akkor az azt jelentette, tiszta a levegő, haza lehet ugrani egy órára a családhoz. Ritka volt akkor ez a kiáltás.

Ezek a kalandnak tűnő izgalmas napok edzették a fiatal munkás szívét. A felszabadulás után az üvegyárban dolgozott, tizenhat éves korában, 1946-ban lett párttag és 1949-ben negyedmagával önként jelentkezett a néphadseregbe. A Petőfi tiszti iskolára került, 1951-ben avatták, majd egységének politikai tisztje, 1952—1956-ig pedig párttitkára volt. Részt vett az ellenforradalom leverésében és a rend helyreállításával önként leszerelt, hazajött Somlyóra, azóta bányász.

Tavaly, hatvannegyben a lejtőszakán szakadás történt, március 28-tól május 1-ig nem termeltek, 7,600 tonna lemaradásuk keletkezett. Amikor a bánya újra üzemképes lett, versenyt kezdtek az elmaradt mennyiség pótlására és a somlyóiak nem cáfolták meg régi hagyományaikat: a bányásznapra három hónap alatt minden adósságot törlesztettek, az éves tervet pedig 104 százalékra teljesítették.

Csammer Emil mondja:

— Pedig már nemcsak somlyóiak dolgoznak együtt. Két-három éve vidékieket helyeztek közénk, ebből először sok volt a nézeteltérés. Nehéz volt összeszokni, ne-

héz volt átvenniök a mi munkatempónkat. Ez már a múlté. Nincs különbség bányászok között. A 312 dolgozó közül 107 párttag. Hét szocialista brigád címért küzdő csapat van, ezek közül kettő, a Berzák Józsefé és az enyém jelvényes brigád, Kohut Károly, Tóth ifjú Pál, Nemes ifjú Gyula brigádja okleveles, Kovács László és Fodor Tibor brigádja pedig minden bizonnyal most nyeri el a szocialista címet.

11. „VIGYÁZUNK EGYMÁSRA”

És milyen ma, 1965-ben a telepiek élete?

Dorozsi Róbert, a telepi párttitkár (1946 óta pártvezetőségi tag), Fajd József a telep, a 81-es körzet tanácstagja, Csirke Lajosné a nőtanács titkára és Gregor János a népfront titkár így jellemzi:

— Túlnyomórészt azok élnek itt ma is, akik ezelőtt 20 éve. Néhányan meghaltak, egy-kettő elköltözött, ezek helyébe jöttek mások. Olyan Somlyó, mint egy nagy család. Nem vagyunk sokan, ezért ismerjük egymás gondját is baját is, örömét is. Vigyázunk egymásra. Jó iskola volt a felszabadulás utáni három-négy esztendő, amikor minden célunk, minden cselekedetünk közös volt. Mert így ma is az. Bármilyen van, gyűlés, értekezlet, kulturális esemény, senki nem vonja ki magát. Házról-házra adták a hírt, ezen a telepen mindenki népnevelő.

Hagyományá van a nyugdíjas találkozónak, a nők kézimunka kiállításainak, az ifjúsági összejöveteleknek, kulturális rendezvényeknek, tanácstagi beszámolóknak. Hagyományá van a közös munkáknak is, amire a városi tanács és a városi szervek „jóvóltából” gyakran van szükség. Például négy-öt hónap alatt összegyűlt szeméthegek eltakarításának, az utak rendbehozásának, téli megközelíthetlenség idején a napi rendszeres útszalakozásnak és — a kenyérért történő naponkénti sorbanállásnak.

... És itt, e vázlatos felsorolás befejező része előtt érdemes megállni rövid meditációra. A kívülálló, a somlyóiakkal végeredményben egy városban élő „kívülálló idegen”, meditációjára.

12. A SZOCIALISTA HALADÁS ÁRNYOLDALA

Az ember, aki bátor a somlyói bányatelep 20 éves történetét társadalmi, vagy legalábbis osztálykeresztmetszetnek tekinteni, ennyi nagyszerű példa és csodálni való hősi tett megismerése után úgy gondolná, az itt élők amennyit adtak, annyit kapniok is kellett a társadalomtól. Az lenne természetes, ha befejezőként leírhatnám, hogy ezek a hamisítatlanul szocialista gondolkodású, vérű, cselekedetű emberek a mai átlagos normánál még magasabb, más, szocialista városok lakóihoz hasonló életkörülmények között élnek, s egyéb gondjuk sincs, mint hasznosan gazdálkodni a nekik juttatott javakkal. Ezt a kikívánczoló epikus igényt erősíti még az a pozitív tény is, hogy a város, Salgótarján, a nógrádi szénmedence góca és a munkásmozgalom egyik hazai fellegvára — amelynek Somlyó a 81-es körzete, tehát el nem szakadt és el nem szakított városrésze — Salgótarján egy évtizede már az országban egyedülálló szocialista átalakuláson, gyors fejlődésen megy keresztül. Utcasorokat, városrészeket bontanak le Salgótarjánban egyik hónapról a másikra, a helyükön hat-hét-nyolc emeletes, modern, közép-európai igényeknek megfelelő toronyházak, iskolák, kulturális intézmények nőnek ki a földből. Salgótarján régi gyárai megfiatalodnak új, a közvetlen emberi szükségleteket szolgáló üzemekkel, intézményekkel gazdagodik, idehoznak keleti és nyugati országokból hazánkba látogató külföldieket, kritikusokat is, hogy nézzék, lássák: mit alkot a nép, hogyan épül a szocialista ország és a munkásosztály lakta modern város.

Somlyó minden tekintetben Salgótarjánhoz tartozik, tőle függ és minden valószínűség szerint a város feléje terjeszkedik majd, tehát előbb-utóbb össze is épül Salgótarjánnal. De ma ez a három kilométernyi távolság még kilométerekben le nem mérhető és időben is csak évtizedek mértékegységével rögzíthető.

Fajd József tanácsstag mondja:

— Én szégyellem, hogy tanácsstag vagyok. A kommunális ellátás, de a közellátás is olyan, hogy egy közepes falu színvonalát sem üti meg. Hónap-számra gyűlik a szemét, a víztároló tartályt nem tisztítják rendszeresen, emiatt fennakadás van a vízellátásban és a vizet egészségügyi szempontból is gyakran lehet kifogásolni. A telep lakóházai elhanyagoltak, sok olyan ház van, amit az Ináczon elbontott régi bányászházak anyagából építettek. Nincs megoldva a csapadék-víz levezetés. Közös WC-k vannak, amelyeket nem tisztítanak a szükségletnek megfelelően rendszeresen. Az egyetlen út, ami a várossal összeköt, a telep alsó részéig vezet s onnan már ösztől — tavaszig semmilyen jármű nem közelítheti meg a telepet, így a boltokat sem. Az italbolthoz legtöbbször mi magunk görgetjük fel a söröshordókat, az élelmiszerbolthoz magunk hordjuk fel az élelmet. Hiányos az ellátás is. Nincs olyan hét, hogy egy-két esetben elő ne fordulna, amikor a délutános műszakba menő bányászok kenyér nélkül mennek le a munkahelyre otthonukból, mert jó, ha este valamikor megérkezik a városból a kenyér. Egy időben volt három nyugdíjas, akiket némi mellékkeresetért alkalmaztak az út lesalakozására, ez is megszűnt. Tizenöt családnál 110 voltos áram van, ami a bányauzem energiatárolásától függően változik úgy, hogy ezeknél a házaknál sem mosógépet, sem rádiót, sem televíziót, sem egyéb elektromos háztartási felszerelést nem lehet biztonságosan üzemeltetni. Hetenként egyszer van körzeti orvosi rendelés, de nincs a telepen állandó egészségügyi szolgálat, egy védőnő sem. Nincs Somlyó-bányatelepen egyetlen állami telefonvonal sem és téli nehéz időkben, de máskor is hányszor fordult már elő, hogy súlyos beteg ügyében nem tudtak időben intézkedni. A Barják János lakásán lévő bányai telefonon csak igen körülményesen három négyszeri áttételezés után lehet érintkezést találni bármilyen hivatalos városi szervvel, vagy intézménnyel.

— És ezek a mindennapos gondok, panaszok nehezítik az életet Somlyón. Azért szégyellem, hogy tanácsstag vagyok, mert az állandóan ismétlődő kérésekre, bejelentésekre nem tudok a panaszosoknak megnyugtató választ adni. Jóideje már csak választások alkalmával, azt megelőzően keresnek meg bennünket, tárgyalnak velünk, tesznek ígéreteket, hivatkoznak arra, hogy Somlyó mindig kitett magáért, aztán marad minden a régiben. Mintha mi nem tartoznánk senkihez. Vicesen említették is már néhányan, hogy alakítsunk köztársaságot.

13. TÖBBÉ NEM HANYAGOLHATÓ EL

Mit lehet még mondani a 81-es körzetről? Többet nem mint eddig. És többet nem mint más olyan telep, vagy helység lakóinak életéről, ahol a normális körülmények mellett folyik normálisan az élet. Mert itt is működik a KISZ, él és tevékenykedik a népfront, folyik a pártoktatás, élénk a kultúrunka, van modellező, szabó- varró és bábszakkör, kiemelkedő a sport-élet, különösen a labdarúgás, a sakk, a lövészet, az asztalitenisz, van tiszta ház és tiszta udvar mozgalom. És van türelem.

Valami más, valami rajtuk kívüli, de velük, az ő életükkel, az ő mindennapi életük megkönnyebbítésével összefüggő intézkedésre, beavatkozásra van szükség, még pedig nagyon gyorsan és nagyon megfontoltan.

A salgótarjáni 81-es körzet többé nem hanyagolható el.